

Гречуха І.А. Інтеграційні здібності в системі адаптаційних ресурсів студентів-першокурсників / І.А. Гречуха // Матеріали III Міжрегіонального семінару з впровадження програми ціннісної підтримки розвитку здібностей та обдарованості «Три кроки». – Житомир, 2010. – С.95-98.

ІНТЕГРАЦІЙНІ ЗДІБНОСТІ В СИСТЕМІ АДАПТАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ

І.А. Гречуха

*асистент кафедри соціальної та практичної психології
Житомирського державного університету імені Івана Франка*

Постановка проблеми. Людина – це соціальний індивід, який відноситься до певної спільноти. Процес входження людини в соціальну групу та пристосування до неї має назву адаптації. Успішна психологічна адаптація передбачає входження індивіда в нову групу, шляхом засвоєння групових норм і цінностей, знаходження свого місця в групі, встановлення емоційних контактів, відчуття психологічного комфорту у новому оточенні. Це дає змогу людині стати повноцінним членом нової для нього спільноти, реалізувати свої потенційні можливості.

Короткий аналіз сучасних досліджень. Аналізуючи понятійну сутність адаптації, можна виділити декілька напрямків. По-перше, адаптація розглядається як сукупність властивостей, які характеризують стійкість людини до умов середовища, виражаючи рівень пристосування до нього (Ю.А. Александровський, Ф.Б. Березін, Л.Г. Дикая, В.І. Лебедев). По-друге, залежно від об'єкта виділяють адаптацію соціальну, психологічну і професійну (Г.М. Андреева, І.С. Булах, Д. Майерс, А.О. Реан); від якостей особистості – активну, пасивну, псевдопасивну (В.А. Петровський, В.І. Розов).

Успішність адаптації людини в конкретних умовах існування визначається адаптивним психофізіологічним рівнем, індивідуальними особливостями (І.О. Жданов, Е. Кречмер, В.П. Маришук, М. Герберт); темпераментом, характером, спеціальними здібностями (Г.Ю. Айзенк, В.С. Мерлін, Т.М. Титаренко); життєвим досвідом, інтелектуальними, емоційно-вольовими й мотиваційними властивостями (Л.І. Божович, Л.С. Виготський, Н. Квінн, Ю.О. Приходько).

Виклад основного матеріалу дослідження. Здібності як спосіб адаптації до предметного та соціального середовища стали предметом дослідження багатьох вчених. Ще Ж. Піаже розглядаючи адаптацію як єдність протилежно спрямованих процесів акомодатії й асиміляції, показував взаємозв'язок її з розвитком здібностей. О.Л. Музика, Н.Ф. Портницька та І.С. Загурська зазначають, що адаптація особистості до предметного і соціального середовища починається майже відразу після народження дитини і відразу ж розпочинається процес розвитку здібностей. У цьому контексті предмети є суспільними

предметами, діяльність є суспільною діяльністю, а здібності є способом розвитку особистості в системі соціальних стосунків [2; 3].

Входячи до студентського колективу, особистість адаптується до нього, в свою чергу і колектив також пристосовується до особистості, адатуючись до особистості він проходить декілька стадій свого розвитку. Процес входження індивіда у відносно стабільне соціальне середовище, розвиток і становлення в ньому, як правило, охоплює такі фази (за В.А. Петровським):

95

Перша стадія – адаптація суб'єкта як члена нової групи. Перш ніж реалізувати потребу виявити себе як особистість, він має засвоїти діючі в групі норми і опанувати прийоми та засоби діяльності, якими володіють всі інші її члени. Через це у нього виникає об'єктивна необхідність "бути таким як усі", що досягається за рахунок суб'єктивного переживання втрати тих чи інших індивідуальних рис.

Друга стадія – індивідуалізація. Вона полягає у загостренні протиріч між досягнутим результатом адаптації і потребою студента у максимальному вияві себе як неповторної особистості, що має свою індивідуальність, яка при цьому не задовольняється. Студент починає шукати способи та засоби для вираження своєї індивідуальності, для демонстрації її в групі.

Третя стадія – інтеграція особистості в групі: студент зберігає лише ті індивідуальні риси, що відповідають необхідності й потребам групового розвитку, а також власну потребу здійснити значущий внесок у життя групи. Група при цьому певною мірою змінює свої групові норми, вбираючи ті риси студента, що визначаються групою як ціннісно-значущі для її розвитку [4].

Отже, інтеграцію ми можемо розглядати як вищу стадію адаптації особистості студента-першокурсника до умов навчання у ВНЗ. О.Л. Музика дає характеристику поняттю «інтеграція особистісного досвіду» – це етап, що завершує окремий цикл ціннісної регуляції розвитку особистості в окремій життєвій ситуації. Здібності при цьому відіграють допоміжну роль як особистісні властивості, що дають змогу досягти загальних соціальних стандартів результативності діяльності [1].

На основі зробленого аналізу, ми можемо виділити два компоненти в розвитку особистості: діяльнісний (пов'язаний з процесами адаптації до умов середовища в результаті активності особистості – з одного боку, і складне системне утворення (здібності), які виробляються лише у процесі певним чином організованої діяльності – з іншого) та соціальний компонент (як поєднання власне здатності (здібності) особистості до процесу прийняття норм, цінностей, традицій нової групи, або ж соціуму загалом). Це

складне поєднання двох компонентів ми і називаємо «інтеграційними здібностями».

Дослідницька програма передбачає виконання ряду завдань: 1) дослідити рівень соціальної, навчальної, емоційної та професійної адаптації студентки; 2) виокремити із структури здібностей інтеграційні здібності та дослідити їх роль в процесі адаптації студентки-першокурсниці до навчання у ВНЗ.

Дослідження проводилося у квітні 2010 року зі студенткою I курсу соціально-психологічного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка (студентка, яка навчається за обміном, Молдова).

Адаптація соціальна. Вивчення соціальної адаптації першокурсниці до навчання у ВНЗ здійснювалося за методикою К. Роджерса і Р. Даймонда. Дослідження соціально-психологічної адаптації студентки першого курсу до навчання у ВНЗ включає аналіз за такими шкалами: адаптивність (А) – дезадаптивність, самоприйняття (S) – неприйняття себе, прийняття інших (L) – неприйняття інших, емоційний комфорт (Е) – емоційний

96

дискомфорт, інтернальність (І) – екстернальність, прагнення до домінування (D) – прагнення до підпорядкування. Проаналізувавши всі показники, можна виокремити високі бали за шкалами адаптивність (62%), самоприйняття (71%) та інтернальність (68%). За іншими шкалами результати лежать в межах норми, перевищуючи відмітку 50%.

Адаптація фахова. Професійна адаптація студентів-першокурсників ВНЗ пов'язана з процесом усвідомлення себе, як представника певної професії, співвідношення образу «Я» і уявлення професіонала, формування професійної перспективи. Метод незакінчених речень дозволить нам встановити ці закономірності. На основі аналізу висловів студентки, ми маємо змогу проаналізувати, які професійні, навчальні та особисті перспективи поставили за основу досліджувана.

В результаті проведення дослідження на запитання «В майбутньому я...» було отримано 10 тверджень, з них: 1 твердження відносяться до навчальної перспективи, 3 – до професійної перспективи, 3 – до особистісно-значимої перспективи та 3 твердження відносяться до сімейної перспективи. На основі аналізу кількісних показників, ми маємо змогу зробити ряд висновків: студентка-першокурсниця в цілому орієнтуються на професійну, особистісно-значиму та сімейну перспективу; перспектива професійна підкріплюється такими твердження «хочу стати висококваліфікованим спеціалістом», «буду допомагати людям», «самореалізуюсь в кар'єрному рості», які свідчать про первину професійну ідентифікацію та орієнтацію на майбутнє.

Навчальна адаптація. Дослідження динаміки здібностей включає аналіз дієво-операційного та когнітивно-операційного компоненту рефлексії здібностей, референтного та особистісно-ціннісного компоненту соціальної рефлексії.

Діяльнісний компонент. Кількість умінь, які студентка виділяє під час проведення дослідження – 10. За ступенем важливості більшість умінь було оцінено у 4-5 балів (за 5-ти бальною шкалою). Такі показники дозволяють зробити припущення про те, що студентка дійсно називала важливі для себе діяльності. У структурі вмінь були присутні як «діяльності-хобі» («в'язать», «танцювать», «малювати», «займатися бісероплетінням»), навчальні уміння («прагнення до освоєння нового», «будувати схеми відповіді», «ставити запитання», «вивчити українську мову»), так і «соціальні вміння» («вміння знаходити спільну мову», «йти на компроміс», «організація дозвілля групи»). Що стосується прогностичного компоненту, то плани на майбутнє спрямовані на розвиток уже набутих умінь, проте особливу увагу звернула на вміння розмовляти українською та французькою мовами. Мотивація оволодіння цими вміннями – «щоб легше адаптуватися до України, а іноземну мову потрібно знати для особистісного розвитку».

Операційно-когнітивний компонент. Зі списку вмінь обиралися найважливіше для досліджуваного вміння і визначалися дії та операції, які входять до його складу. Досліджувана чітко та послідовно описала структуру всіх вмінь, виділяючи такі дії та операції, як: «аналіз та синтез навчального матеріалу», «побудова плану дій»; «вміння спілкуватися, як засіб реалізації плану дій»; «пластичність», «музичність», «творча уява».

97

До перспектив розвитку віднесла такі дії як «розширити свій словниковий запас» стосовно вивчення мови.

Референтний компонент. Досліджувана визначила досить широке коло референтних осіб – 9 осіб. До їх числа ввійшли як «сім'я» та широке коло подруг та друзів, так і люди, які безпосередньо пов'язані з навчальною діяльністю («викладачі», «куратор», «одногрупники»), думка яких є найважливішою (5 балів). Побажання щодо зміни ставлення оточуючих переважно стосується навчальної діяльності («покращити думку про рівень моїх знань», «покращити стосунки в групі»).

Особистісно-ціннісний компонент. Визначаючи особисті якості, які допомагають у досягненні успіху, досліджувана назвала 8 якостей, вплив яких оцінювався високими балами (4-5 балів). Переважають мотиваційно-вольові якості («стараність», «цілеспрямованість», «акуратність», «впертість») та комунікативні якості («комунікабельність», «організаційні»). Окремо виділяє такі якості як «мати власну

думку» та «життєрадісність». До якостей, які б досліджувані хотіли набути чи розвинути належать «вольові якості» та «емоційна стриманість».

В ході бесіди на запитання «Які здібності допомагають Вам краще адаптуватися в новому колективі?» досліджувана виділила навчальні уміння («прагнення до освоєння нового», «будувати схеми відповіді», «ставити запитання», «вивчити українську мову») та «соціальні вміння» («вміння знаходити спільну мову», «йти на компроміс», «організація дозвілля групи»). Якщо слідувати думці В.А. Петровського, що на інтеграційній стадії адаптації «студент зберігає лише ті індивідуальні риси, що відповідають необхідності й потребам групового розвитку, а також власну потребу здійснити значущий внесок у життя групи», то варто відмітити, що майже всі вміння, які виділила досліджувана і спрямовані на потреби власного та групового розвитку колективу. Помітні і зміни в навчальній групі, оскільки вони все частіше починають використовувати навчальну стратегію колеги, виражають готовність до певних змін власного дозвілля. Отже, інтеграційні здібності сприяють успішному перебігу адаптаційного процесу у студентів-першокурсників в умовах вищого навчального закладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Музика О.Л. Інтеграція особистісного досвіду як психологічний механізм розвитку творчої обдарованості // Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості: Збірник наукових праць / За ред. В.О.Моляко. – Т.12. – Вип. 3. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім.І.Франка, 2007.– С.159-164.
2. Музика О.Л., Загурська І.С. Самооцінка і розвиток творчих здібностей: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 168 с.
3. Музика О.Л., Портницька Н.Ф. Розвиток творчих здібностей у наслідувальній діяльності: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 128 с.
4. Петровский В.А. Личность, деятельность, коллектив. – М.: Политиздат, 1982. – 255 с.